

DVIJE NAJSTARIJE FOTOGRAFIJE U FUNDUSU GRADSKOG MUZEJA KARLOVAC

SANDA KOČEVAR □ Gradski muzej Karlovac, Karlovac

sl.1 Obitelj Riester, 1849. dagerotipija,
Gradski muzej Karlovac, P-538

¹ Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: DPU Hrvatske. 1981, str. 16.

² Karlovčanima dagerotipija nije nepoznata, iako ne nalazimo oglase dagerotipista koji su boravili u gradu. Naime, karlovački list *Der Pilger* javlja 1842. godine pod naslovom *Erfindung* o pronalasku postupka bojanja dagerotipija švicarskog slikara i dagerotipista Isenringa. *Der Pilger*, br. 17, Karlovac, 1842., str. 67. Štoviše, čak se izraz *dagerotipija* počeo koristiti umjesto izraza *slika*, što je vidljivo iz teksta *Daguerrotypen aus Oesterreich*, objavljenog u *Der Pilgeru*, br. 68, Karlovac, 1842., str. 285-286.

Iako je fotografija kao medij relativno mlada, stara tek nešto više od stoljeća i pol, prošla je već bogati razvojni put. Tijekom vremena javljala se u raznim oblicima i inačicama, a svi pokušaji težili su što trajnijem zapisu, čiji je postupak izrade trebao biti što jednostavniji, kratkotrajniji, jeftiniji, te stoga i dostupniji širem krugu ljudi. Prvi uspješni trajni svjetlosni zapis neke slike stvoren je na tankoj posrebrenoj bakrenoj pločici. Takva fotografija nazivala se dagerotipija, prema svom izumitelju Louisu Jacquesu Mande Daguerreu, koji je izum objavio 1839. godine Francuskoj akademiji znanosti. Dagerotipije su bile unikatne slike. Naime, nije postojao negativ na osnovi kojega se mogla umnožavati, a sjajna zrcalna slika mogla se gledati samo pod određenim kutem. Nada Grčević kaže: U velikim zapadnim centrima, gdje je još rano bila uočena kulturno-povijesna vrijednost starih snimaka, sačuvano je više primjeraka čak i iz prvih dana dagerotipije. Kod nas, osim nekih muzealaca ili rijetkih potomaka starih obitelji, kao da nitko nije

shvatio vrijednost tih malih slika na metalu, na kojima su ostali ovjekovječeni likovi generacije koja je živjela u doba ilirskog preporoda i burnog petog decenija.¹

No, da se i danas mogu pronaći dagerotipije u obiteljskim ostavštinama pokazuje jedna do sada nepoznata dagerotipija, koju je Gradskom muzeju Karlovac u proljeće 1999. godine poklonio gospodin Berislav Brajković.

Kako je otac g. Brajkovića rođeni Karlovčanin, pretpostavljali smo da je dagerotipija mogla nastati u Karlovcu, koji je u to vrijeme imao bogat građanski sloj i aktivni društveni život, što je bilo plodno tlo za prihvaćanje noviteta poput dagerotipije. Nju, naime, uglavnom donose stranci - putujući dagerotipisti, koji nude svoje usluge putem tiska.²

Karlovačka dagerotipija prikazuje bračni par s troje djece. Prema natpisu s unutrašnjosti kutije snimljena je 1849. godine, što se, uz ostali komparativni materijal (kasnije fotografije članova obitelji i rodoslovno stablo),

pokazalo presudno u determinaciji fotografiranih osoba. Utvrđeno je da se radi o Karlu Ferdinandu Riesteru i njegovoj drugoj supruzi Antoniji, te njihovoj djeci Karlu, Ferdinandu i Theresiji.³

Karl Ferdinand Riester rođen je 1793. godine u Beču, a 1827. godine došao je u Rumu, gdje se dvije godine kasnije oženio udovicom Annom Rupp. U tom braku nije imao djece, a 1838. godine ženi se 24-godišnjom Antonijom Furiaković, kćeri mjesnog liječnika. U tom je braku, u razdoblju od 1839. do 1857. godine, rođeno devetero djece, od kojih prva tri sina (Heinrich, Franz i Johann), analizirajući dagerotipiju i starost djece na njoj, očito nisu doživjela spomenuto snimanje 1849. godine. Tako sa sigurnošću možemo tvrditi da su na dagerotipiji snimljeni Karl, rođen 15. veljače 1844. godine, Ferdinand, rođen 30. studenoga 1846. i Theresija, rođena 29. rujna 1848. u Rumi.⁴

Kako obiteljske veze Riesterovih s Karlovcem započinju tek početkom 20. stoljeća,⁵ tako dagerotipija nije nastala u Karlovcu, već negdje drugdje, vjerojatno u Rumi. Dagerotipija je prilično oštećena, no ipak ju je moguće analizirati. Kompozicija je jednostavna: roditelji sjede, Theresija sjedi ocu u krilu, između oca i majke je Ferdinand, a iza njega u drugom planu Karl. Ono što privlači pozornost je držanje djece - njihov "govor tijela". Theresijin nespretan gotovo poluležeći položaj u očevom krilu sugerira nam da vjerojatno od tuda želi spuznuti, te je on, stoga, drži lijevom rukom oko struka, a desnom joj dodiruje lice, možda čak i briše suze, što zbog oštećenja dagerotipije ne možemo pouzdano tvrditi. Ferdinand stoji, ali je nagnut unatrag, tijelom naslonjen na majčine noge i krilo, dok ga ona lijevom rukom drži oko struka, a desnom lagano dodiruje po ramenu, te ga tako zadržava i smiruje. I sam

njezin pogled, uperen dolje u dječaka, ukazuje da je dijete bilo nemirno te ga je trebalo umiriti. Nije samo dvoje manje djece bilo nestrpljivo - i najstariji, petogodišnji Karl ne može dočekati da fotografija bude snimljena i očito se dosađuje jer se desnom rukom češe iza uha.

Prema djeci i njihovu držanju možemo i svjedočiti i o samom fotografskom postupku.

Iako je odlazak fotografu bio poseban, izrazito svečan događaj, iskaz društvenog i materijalnog statusa, za koji su se i Riesterovi pažljivim odabirom odjeće pripremili, očito je da je samo snimanje, a time i potreba za mirnim sjedenjem, trajalo dovoljno dugo da djeca postanu nestrpljiva.

Kako je u likovnoj umjetnosti, u vrijeme pronalaska fotografije, dominirala portretna minijatura, tako je dagerotipija preuzela njezin način opreme, to više što se uz putujuće slikare minijaturiste, javljaju i putujući dagerotipisti, koji su u svojim oglasima znali nuditi i slikarske usluge. Dagerotipije su se mogle mehanički oštetiti, te su se stoga zaštićivale staklom, a da bi, poput minijatura, postigle intimni karakter, ulagale su se u medaljone ili male, posebno za njih načinjene kutije od drva obučenog u neki ukrasni materijal ili uvezanog u kožu, s posebno ukrašenim poklopcem.

Tako je i ova karlovačka dagerotipija veličine 7x9 cm, odrezanih rubova, umetnuta u široki okvir od crvenog baršuna, s uskim pozlaćenim obrubom oko slike, djelomično oštećenim.⁶ Smještena je u drvenu kutiju veličine 14x12 cm, obučenu u kožu, uzdignutog središnjeg dijela, koji prati oblik dagerotipije, s reljefnim cvjetnim motivom. Unutrašnjost kutije je obučena u sedefasti papir cvjetnog motiva, a s bočne strane ima alkicu za zatvaranje.

U unutrašnjosti kutije, nakon vađenja dagerotipije, otkriva se olovkom napisan tekst 1849 Daguerotypia erfand 1838. Dagerotipija je, kao što je već rečeno, snimljena 1849. godine, no posebno je interesantan ovaj drugi podatak kojem je, uz to što je (ne)točan⁷ vjerojatno glavna svrha bila da pokaže kako je glava obitelji - Karl Ferdinand Riester, došljak iz Beča bio otvoren prema novitetima iz tehničke i kulturne sfere, koji su iziskivali određeni i materijalni i društveni nivo.

Gotovo istodobno s otkrićem dagerotipije, javila se i kalotipija, koja se temeljila na snimanju negativa i izradi pozitiva korištenjem posebno senzibiliziranog papira. Iako se taj princip razvio u suvremenu fotografsku tehniku, on u vrijeme svog otkrića nije bio šire prihvaćen. Razlog za to bio je u tome što ga je njegov izumitelj Englez William Henry Fox Talbot, po kojem se taj postupak još naziva i talbotipija, zaštitio patentom i tako ograničio njegovu upotrebu, dok je patent za izradu dagerotipija bio besplatan i tako dostupan široj javnosti.⁸

Ono što povezuje karlovačku dagerotipiju i kalotipiju je činjenica da je u oba slučaja poznato koga prikazuju i kad su nastale, što je kod ranih fotografija rijetkost. Dok smo u slučaju dagerotipije do identifikacije snimanih osoba došli posredno, kod kalotipije to nam

sl.2 Anton i Marija Pieretschnigg, 1853.
kolorirana kalotipija, Gradski muzej
Karlovac, KP-226

3 Radi se, dakle o precima g. Brajkovića s majčine strane.

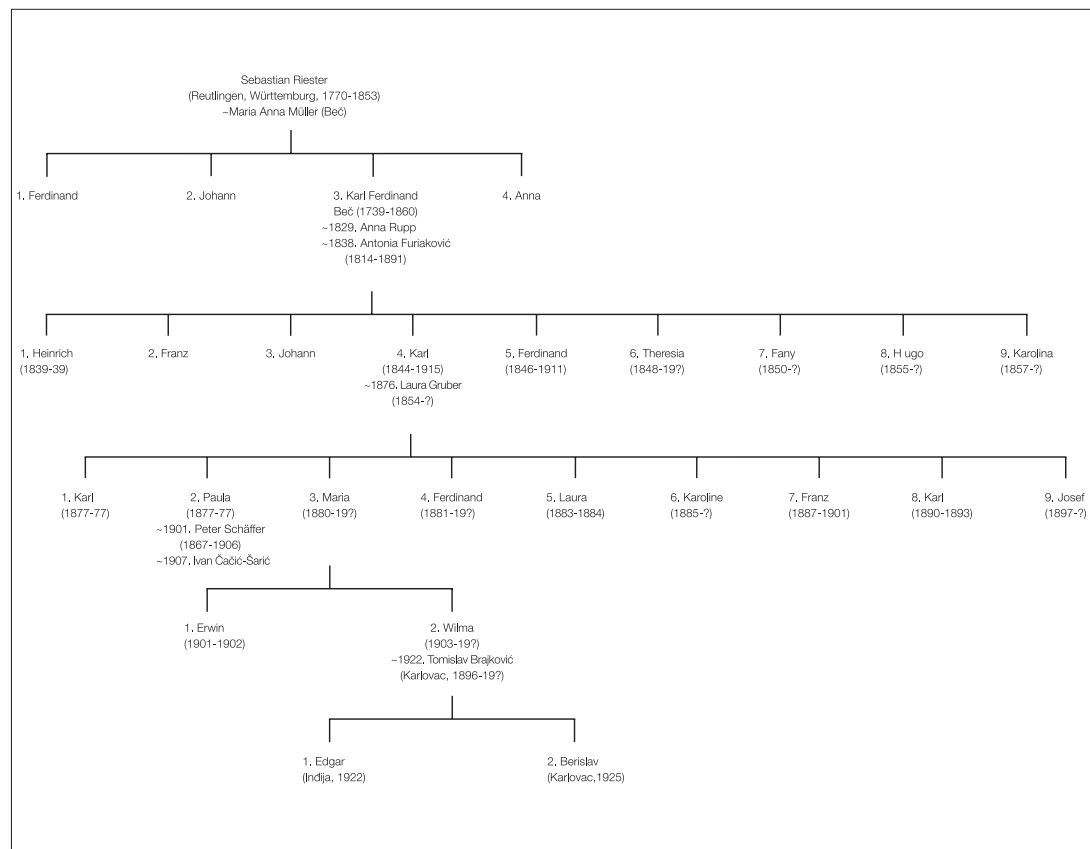
4 Iz toga proizlazi da su djeca u vrijeme snimanja bila stara 5, 3, odnosno 1 godinu, a roditelji 56 i 35 godina.

5 Karlova kći Marija se 1907. godine, nakon smrti prvog supruga Petera Schäffera, udaje za majora Ivana Čačića-Šarića, koji postaje *Ergänzungsbezirkskommandant Infanterieregiment Ferdinand Kronprinz von Rumänien Nr. 96*, sa sjedištem u Karlovcu, a njena se kći Wilma Schäffer 1922. godine u Karlovcu udaje za Karlovačanina Tomislava Brajkovića.

6 Po svojoj opremi najviše slični sačuvanoj splitskoj dagerotipiji Giuseppea Bajamontija u vlasništvu Muzeja grada Splita. Grčević 1981: 24

7 Daguerre je svoj pronalazak pred Francuskom akademijom znanosti objavio u siječnju 1839. godine te je vrlo vjerojatno do tog otkrića došao tijekom 1838. godine.

8 Smokvina, M. Povijesne fotografske tehnike: prepoznavanje, čuvanje i zaštita povijesnih fotografija. Rijeka : Državni arhiv u Rijeci. 2000., str. 30.

sl.3 Rodoslovlje obitelji Riester

9 Dubrović, E. *Arte miracolosa: stoljeće fotografije u Rijeci*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1995.

10 Za biografske podatke o Antonu Suppanu vidi S. Kočevar, *Iz starih albuma: Karlovački fotografi (1850.-1940.)* iz fundusa Gradskog muzeja Karlovac, Karlovac: Gradski muzej Karlovac, 2002.

11 Piretschnigovi su bili otvoreni prema fotografiji, a uza sačuvane obiteljske portrete, poznato je da se u njihovoj kući u Ljekarničkoj ulici nalazio i atelijer Hermana Fickerta, ali i prvi atelijer Hinka Krapeka.

12 *Fotografija u Hrvatskoj 3: rana karlovački fotografija*. Zagreb: CEFFT; Karlovac: Gradski muzej Karlovac, 1982.

13 Kočevar, S. *Iz starih albuma: Karlovački fotografi (1850.-1940.)* iz fundusa Gradskog muzeja Karlovac. Karlovac: Gradski muzej Karlovac. 2002.

otkriva natpis na poledini - Anton Piretschnigg und dessen Gemahlin Maria geboren Lach, a snimljena je u godini njihova vjenčanja 1853. U Gradski muzej Karlovac došla je 1980. godine poklonom gospođe Nedjeljke Golubar.

Prikazuje cijele figure Piretschniggovih u sjedećem položaju, a naknadno je ručno kolorirana. Plavo je obojena Marijina krinolina, te njihove oči, dok su crno istaknuti rubovi i pregibi na odjeći, te naslon Marijina stolca na koji je Anton prebacio ruku. Čitava fotografija odiše patrijarhalnim duhom vremena. Naime, fotografijom dominira Anton, ne samo zbog desne ruke smještene iza Marijinih leđa, već i zbog desne noge. Kako sjedi u širokom raskoraku, desna noga nalazi se, prilično nespretno i nimalo gospodski, u prvom planu - ispred Marijine suknje. Dojam pojačava i štap koji je lijevom rukom iz krila oslonio na pod. Kako je ta kalotipija, veličine 14,3 x 10,5 cm u lošem stanju, dosta izbljedjela, s mrljama od vode i iskrzanih rubova, tako ne možemo sa sigurnošću utvrditi da li Marija za razliku od svog supruga sjedi. Donji dio kalotipije potpuno je nejasan, ne vide se ni Antonove cipele, a ni sam pod. Slično je i s namještajem, gdje ne možemo utvrditi da li se radi o stolcu/ima, te je li ono na što se Marija sa svoje desne strane nalaktila dio stolca, naslonjača ili se radi o ogradi koja je bila uobičajeni fotografski rekvizit. I sama pozadina je nejasna. Naziru se sjene, no da li se radi o oslikanoj pozadini ili ne, ne možemo reći.

Na žalost, u oba slučaja ostalo je nepoznato tko su autori fotografija jer su ih oni vrlo rijetko potpisivali. Zasiurno bi to bilo vrijedno doznati, posebno u slučaju kalotipije koja je karlovačke provenijencije. Možda se ona može dovesti u vezu s kalotipijom iz Povijesnog i pomorskog muzeja u Rijeci, nastalom 1856. godine, koja prikazuje gđu Jelinek iz Delnica, a djelo je poznatoga karlovačkog fotografa ranog razdoblja Antona Suppana.⁹ Iako je do sada bilo poznato da je Anton Suppan učitelj crtanja u Karlovcu od početka 1850-ih, arhivski podaci pokazali su da ga u gradu možemo naći već 1846. godine.¹⁰ Druga indicija koja bi mogla upućivati na njegovo autorstvo su njegove fotografije s početka šezdesetih godina 19. stoljeća, carte-de-visite formata koje prikazuju trgovca Antuna Piretschnigga, njegovu suprugu Mariju i članove njihove obitelji.¹¹ To su za sada samo pretpostavke koje traže odgovarajuće istraživanje koje bi ujedno moglo otkriti tko se krije iza signature "Brüder Suppan" na dva portreta iz 1856. godine iz sisačke obitelji Krivošić, što se sada dovodilo u vezu s malim brojem sačuvanih fotografija potpisanih kao "L. Suppan, Karlstadt".¹² Ta tvrdnja pobijena je teorijom da se radi o Antonovoj drugoj supruzi Ludmilli, koja je nakon njegove smrti 1878. godine na kratko preuzela fotografski atelijer.¹³ Istovremeno to ne otklanja sumnju da se iza signature "Brüder Suppan" kriju Anton i njegov brat Karl (rođen 23. rujna 1823.), ali možda i Lavoslav i Ljudevit/Ludwig Suppan, sinovi zagrebačkog tiskara i knjižara Franje

Župana¹⁴, koji su nakon očeve smrti preuzeli njegov posao. Tiskaru su zadržali do 1856. godine, kada ju je kupio Ljudevit Gaj, a knjižaru do 1865. godine, kada je preuzima H. Fiedler, koji se udružio s tiskarom Albrechtom.

LITERATURA

1 Dubrović, E. *Arte miracolosa : stoljeće fotografije u Rijeci*. // Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1995.

2 *Fotografija u Hrvatskoj : 1848-1951*. Uredio Vladimir Maleković. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt. 1994.

3 *Fotografija u Hrvatskoj 3 : rana karlovačka fotografija*. Zagreb: CEFFT; Karlovac: Gradski muzej Karlovac, 1982.

3 Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb : DPU Hrvatske. 1981.

4 Kočevar, S. *Iz starib albuma : Karlovački fotografi (1850-1940) iz fundusa Gradskog muzeja Karlovac*. // Karlovac: Gradski muzej Karlovac. 2002.

5 Smokvina, M. *Povijesne fotografske tehnike: prepoznavanje, čuvanje i zaštita povijesnih fotografija. Rijeka* // Državni arhiv u Rijeci. 2000.

NEOBJAVLJENI IZVORI

DP = Der Pilger 17, 68 (1842)

Gradski muzej Karlovac, Dokumentarna zbirka, Rodoslovlje obitelji Riester

Primljeno: 25. lipnja 2003.

TWO OF THE OLDEST PHOTOGRAPHS IN THE HOLDINGS OF THE KARLOVAC TOWN MUSEUM

The author presented two oldest photographs from the holdings of the Municipal Museum of Karlovac - a daguerreotype of the Riester family from 1849 and a coloured callotype of Mr and Mrs Piretschnigg from 1853. Through their analysis, as well as through analysis of circumstantial data she tried to establish their provenance and possible authors, opening at the same time new problems in attributing photographs signed as "L. Suppan" and "Brüder Suppan" (the Suppan brothers).

¹⁴ Župan je, u njihovu slučaju, češća grafija prezimena Suppan.